

Ks. PAWEŁ CECHA

PROBOSZCZ POLSKIEJ PARAFII PRAWOSŁAWNEJ

PW. NARODZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY W BRUKSELI

ROLA LAIKATU W ŻYCIU KOŚCIOŁA PRAWOSŁAWNEGO W BELGII, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM PARAFII O CHARAKTERZE POLSKIM W BRUKSELI

Słowa kluczowe: prawosławie, parafia, polonia, Belgia, laikat

Zorganizowane prawosławne wspólnoty pojawiły się w Belgii w połowie XIX wieku. Pierwsza prawosławna kaplica została założona w 1862 roku dla potrzeb personelu Ambasady Rosji. Kolejną świątynią była grecka cerkiew otwarta w 1900 roku w Antwerpii z myślą o marynarzach i kupcach podróżujących do tego portowego miasta. Fala dużej prawosławnej emigracji do Belgii nastąpiła po I wojnie światowej. Wówczas Rosjanie po rewolucji bolszewickiej oraz Grecy, zmuszeni opuścić terytorium dzisiejszej Turcji na skutek traktatu z Lozanny, znaleźli swoją przystań w Królestwie Belgii. Druga fala prawosławnej emigracji przypada na czas po II wojnie światowej, kiedy do Belgii przybyło wielu Greków, którzy znaleźli zatrudnienie w kopalniach węgla i przemyśle metalurgicznym w Limburgii. Od 1985 roku prawosławie jest jedną z religii oficjalnie uznanych przez państwo¹.

Uznanie prawosławia przez państwo znalazło swoje przełożenie w modyfikacji prawa o wyznaniach z 1970 roku. Głównym argumentem była rosnąca liczba wiernych, ale także wcześniejsza legalizacja kultu islamskiego w roku 1974². Ustawa z 17 kwietnia 1985 doprecyzowała kwestię finansowania Kościoła prawosławnego oraz nominacji metropolity-arcybiskupa Ekumenicznego Patriarchatu Konstantynopola jako przedstawiciela całego Kościoła prawosławnego w Królestwie Belgii. Decyzję uzasadniała skomplikowana z perspektywy rządu organizacja Kościoła prawosławnego. Tym samym państwo niejako uznało ustalenia 28 kanonu IV Soboru Powszechnego. Przedstawiciele obecnych na terytorium Belgii jurysdykcji podpisali dokument, na mocy którego metropolita – arcybiskup diecezji Patriarchatu Konstantynopola stawał się reprezentantem ogółu prawosławnych wiernych w instytucjach państwowych.

Kolejne wydarzenia znamienne dla rozwoju Kościoła w Belgii: upadek komunizmu oraz rozszerzenie Unii Europejskiej zmieniły dotychczasowy obraz belgijskiego

1 Loi du 17 avril 1985 portant reconnaissance des administrations chargées de la gestion du temporel du culte orthodoxe (M.B. 11.05.1985).

2 Loi du 19 juillet 1974 portant reconnaissance des administrations chargées de la gestion du temporel du culte islamique (M.B. 23.08.1974).

prawosławia. Większość przybyłych emigrantów zamieszkała w Brukseli, organizując tam narodowe parafie. Tam gdzie strukturę parafialną tworzyły kolejne pokolenia imigrantów oraz konwertyci można odnotować wzrost zainteresowania nabożeństwami w oficjalnych językach narodowych. Liczbę wiernych oszacowano na sto tysięcy³.

Według pochodzących z 2010 roku badań Eurobarometru, jedynie 37% mieszkańców Belgii deklaruowało wiarę w Boga. Dla porównania w Polsce ten współczynnik wynosił 79%⁴. W wyniku migracji, ale również konwersji Kościoł prawosławny oraz Kościoły protestanckie w Belgii odnotowały wzrost liczby wiernych.

Uczestnictwo świeckich w życiu Kościoła prawosławnego w Belgii

Nie ulega wątpliwości, że jednym z głównych problemów Kościoła prawosławnego w Belgii jest silnie postępująca sekularyzacja społeczeństwa, która w dużym stopniu dotyka młode pokolenie. Zdecydowana większość belgijskich parafii to wspólnoty monoetniczne, stanowiące twierdzą czy wręcz getto pod względem języka, zwłaszcza liturgii, kultury, liturgicznej tradycji i śpiewu. W ostatnich latach zauważa się spadającą liczbę wiernych wśród młodych osób. Jest to spowodowane wieloma przyczynami: niechęcią do zamkniętej wspólnoty, problemem z narodową tożsamością czy też niezrozumiałością treści nabożeństw. Dlatego też wszystkie diecezje prawosławne z parafiami w Królestwie Belgii położyły silny akcent na pracę z młodym pokoleniem, jego edukację i rozwój duchowy.

Legalizacja prawosławnego kultu umożliwiła nauczanie religii w publicznych szkołach⁵. Zdecydowaną większość kadry nauczycielskiej stanowią osoby świeckie. Lekcje religii zostały wprowadzone we Wspólnocie Flamandzkiej w 1989 roku, zaś we Wspólnocie Francuskiej (obecnie Federacji Walonia-Bruksela) osiem lat później, w 1997 roku. Warunkiem zapewnienia kadry nauczycielskiej jest posiadanie uczelni nadającej stosowne uprawnienia. W latach 1990–2013 działał Instytut św. Jana z siedzibą w Gandawie. W 2013 roku zainaugurowano działalność Instytutu Apostoła Pawła, kształcącego przyszłych nauczycieli w sekcji francusko i niderlandzkojęzycznej.

Osoby świeckie biorą aktywny udział w organizacji Kościoła prawosławnego w Belgii, wspierając go swą wiedzą, umiejętnościami i doświadczeniem. Świeccy są członkami wielu grup i komisji działających w strukturach oficjalnego biura Kościoła prawosławnego, reprezentującego wszystkich wiernych w Belgii. Są to następujące

3 A. Peckstadt, *De Orthodoxe Kerk en de Belgische overheid*, [w:] *Levensbeschouwingen en de overheid in België. Een toelichting door vertegenwoordigers van de erkende erediensten en de vrijzinnige niet-confessionele levensbeschouwing*, éd. P. De Poote, I. Lodewyckx, Antwerpia 2011, s. 112.

4 Dane Eurobarometru z 2010 roku (Special Eurobarometer 341. Report, Wave 73.1, Biotechnology, s. 204, <ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_341_en.pdf> (20.09 2018).

5 Nauczyciele religii są mianowani przez komisję pedagogiczną. W szkołach publicznych nauczyciele wszystkich pozostałych przedmiotów na każdym poziomie nauczania są zobowiązani do zachowania neutralności w kwestii poglądów religijnych. Koszty wynagrodzenia nauczycieli religii w całości opłaca Ministerstwo Edukacji. Nauczanie religii w Belgii ma charakter konfesyjny, każdy z uczniów ma możliwość wyboru jednego z kilku przedmiotów wyznaniowych, co oznacza m.in. że dotyczy ono jednego wyznania i ukierunkowane jest na pogłębienie wiary i religijności uczniów. Istnieje rozwinięty system szkół katolickich, do których uczęszcza około 60% wszystkich uczniów szkół średnich. W szkołach wyznaniowych to placówka narzuca ilość i rodzaj zajęć katechetycznych.

organizacje: Komisja Prawna, Komitet do spraw Wyceny Nieruchomości i Zarządzania Aktywami, Komisja ds. Stosunków Międzykościelnych i Między Religiami, Komisja Pedagogiczna, Komisja ds. Młodzieży, Komisja ds. Studentów, Komisja ds. Mediów, Komisja Kontroli Zarządzania Kas Parafialnych oraz Komisja Filantropijna. Ponadto świeccy pełnią funkcję kapelanów-doradców w więzieniach⁶.

Uczestnictwo świeckich w życiu parafii w Belgii

Zależność od państwa niesie konkretne wymagania dotyczące organizacji parafii i udziału osób świeckich w ich życiu. Znana w Polsce struktura zwana radą parafialną, może, ale nie musi istnieć w parafii belgijskiej. W przypadku parafii zalegalizowanej przez państwo wiążącą organizacją jest tzw. zespół kościelny (*fabrique d'église*)⁷. W sytuacji, gdy liczba parafian nie przekracza pięciu tysięcy osób, *fabrique d'église* liczy pięciu członków, a ustawa głosi, że „są one instytucjami publicznymi odpowiedzialnymi za administrowanie nieruchomościami przeznaczonymi na potrzeby publiczne, które nie są ani gminne, ani prowincjonalne. Funkcje członków *fabrique d'église* i zarządów nie są wynagradzane”⁸. W skład kościelnego zespołu wchodzi proboszcz parafii, przewodniczący, sekretarz, skarbnik i członkowie, których ilość zależy od liczebności parafii. Zadaniem *fabrique d'église* jest zapewnienie troski o prawidłowy całokształt administracji parafii, zwłaszcza w zakresie finansowym. Znamiennym jest, że kościelny zespół ma charakter stały i jedynie w wyjątkowych okolicznościach może dojść do zmiany jego składu. Wynika zatem z tego, że nie tylko duchowni, ale także świeccy członkowie parafii mają decydujący wpływ na funkcjonowanie parafii.

Odwiedzając cerkwie w Belgii zauważymy, że do lokalnej tradycji należą spotkania „przy kawie”, odbywające się po nabożeństwie. Poczęstunek jest organizowany przez samych wiernych. W audycji *Go Forth* emitowanej przez The Ancient Faith Radio, ksiądz James Kordaris tłumaczył, że jest on poniekąd przedłużeniem Boskiej liturgii, odbywa się bowiem tuż po Eucharystii, co dodatkowo podkreśla jego wspólnotowy charakter⁹. Często towarzyszy mu wykład lub katecheza skierowana do osób dorosłych.

Innym przykładem zaangażowania świeckich w życie parafii jest śpiew w chórze. W tradycji Kościoła prawosławnego za uprzywilejowane miejsce doświadczania obecności i działania Boga uważana jest przede wszystkim Boskim liturgia, a śpiew cerkiewny jest jej nieodłącznym elementem. W Belgii w zdecydowanej większości dyrygentami

6 Aktualny wykaz członków poszczególnych komisji znajduje się na stronie internetowej, por. *Commissions*, <<https://orthodoxia.be/fr/sainte-metropole-de-belgique/commissions/>> (20.09. 2018).

7 Założenie *Fabriques d'églises* czyli *zespołów kościelnych* datuje się na okres rewolucji francuskiej i rządów Napoleona. Wszystkie dobra kościelne na terytorium Belgii zostały wówczas wywłaszczone. Na mocy postanowień zostały udostępnione narodowi pod warunkiem zapewnienia odpowiednich kosztów na cele związane z kultem, utrzymania kapłanów i wsparcia ubogich.

8 Prawo z 4 marca 1840 roku. *Fabriques d'églises* są subwencjonowane przez gminę (rzymscy katolicy, proteستانی, wspólnota żydowska i anglikańska) lub prowincję (prawosławni, muzułmanie). Aktualnie toczą się dyskusje polityczne dotyczące zmian w organizacji finansowania wspólnot religijnych.

9 Fr. Kordaris James, *Go forth: Coffee Hour*, <www.ancientfaith.com/podcasts/goforth/coffee_hour_fr_james_kordaris> (20.09. 2018).

i śpiewakami są osoby świeckie. Wielu z nich to utalentowani znawcy dziedziny. Obok siebie funkcjonują różne tradycje śpiewacze. Okazją do spotkania jest celebrowanie Niedzieli Tryumfu Prawosławia, kiedy podczas Liturgii śpiewają liczne chóry, pochodzące z całego kraju.

Wiele parafii w Belgii to wspólnoty narodowe, które oprócz nadrzędnego celu – opieki duchowej, starają się zachować swoją językową i kulturową tożsamość. W parafiach działają grupy taneczne, zespoły teatralne oraz stowarzyszenia i bractwa, które w ramach wspólnoty organizują liczne wydarzenia kulturalne. Prym w tej dziedzinie wiodą parafie greckie i rumuńskie.

Innym przykładem zaangażowania świeckich w życie parafii jest organizacja szkoły niedzielnej. Edukacja religijna zajmuje ważne miejsce w życiu belgijskich parafii. W parafiach rosyjskich, greckich, gruzińskich, serbskich czy bułgarskich prowadzone są zajęcia katechetyczne dla dzieci i młodzieży w języku przodków. Parafianie są nauczycielami, organizatorami, a często też sponsorami tego typu zajęć. Odbywają się one w przy parafialnych salach lub w specjalnie do tego celu przeznaczonym budynku. Przykładem takich szkół jest działająca przy rosyjskiej parafii św. Trójcy rosyjska szkoła, mająca w programie nauczania nie tylko religię, ale także język rosyjski, historię i kulturę, czy grecka szkoła Kestekidion, realizująca grecki program nauczania.

Uczestnictwo świeckich w życiu Polskiej Parafii Prawosławnej w Brukseli

Powstała na mocy porozumienia między Patriarchatem Ekumenicznym Konstantynopola a Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym w 2015 roku parafia prawosławna o charakterze polskim w Brukseli była odpowiedzią na potrzeby wiernych. Już sam fakt oddolnej inicjatywy organizacji tej parafii wskazywał na znaczącą rolę osób świeckich w procesie powstania, organizacji i kontynuowania działań wspólnoty polskich prawosławnych w Belgii. Do parafii zapisało się ponad 600 osób, które z różną częstotliwością uczestniczą w życiu parafialnym. Dotychczasową jej działalność można podzielić na dwa okresy: pierwszy okres dwunastu miesięcy, licząc od pierwszej Liturgii do momentu przeprowadzki do nowego budynku, i drugi, trwający od przenosin do dzisiaj.

W pierwszym roku działalności wspólnota borykała się przede wszystkim z problemami lokalowymi. Nabożeństwa celebrowano co dwa tygodnie w ekumenicznej kaplicy Zmartwychwstania Pańskiego znajdującej się w pobliżu Parlamentu Europejskiego. Każde celebrowane tam nabożeństwo wymagało wielu przygotowań, w które od samego początku istnienia parafii mocno angażowały się osoby z nią związane. Zakres udzielonej pomocy był bardzo szeroki, obejmował zarówno wypiekanie prosfor, próby chóru, jak i przygotowanie poczęstunku po nabożeństwie, a nawet sprzątanie i ponowne dostosowanie współdzielonej kaplicy do kultu rzymskokatolickiego. Brak miejsca magazynowego w kaplicy doprowadził do sytuacji, w której wszystkie pulpity, świeczniki i inne większe gabarytowo sprzęty były składowane w garażu jednego z parafian. Po nabożeństwach wierni spotykali się na poczęstunku przygotowanym przez nich samych. W tym czasie odbywała się katecheza dzieci i młodzieży. W te niedziele, kiedy parafia nie miała możliwości celebrowania nabożeństw w kaplicy, wierni uczestniczyli w życiu

parafialnym francuskojęzycznej parafii św. Sylwana z Atosu i Marcina z Tours. Przyczyniło się to do zacieśnienia więzi między obiema wspólnotami, a także sprzyjało konsolidacji wiernych prawosławnych polskiego pochodzenia, rozsianych po całej Brukseli i jej okolicach. Związki parafii z ekumeniczną kaplicą wzmocnił dodatkowo fakt posługi proboszcza w duszpasterstwie europejskim – duchowny do dziś prowadzi prawosławną modlitwę, uczestniczy w spotkaniach i wydarzeniach kaplicy.

Jak wspominaliśmy wyżej największym problemem funkcjonowania parafii w pierwszy okresie jej istnienia był brak stałego miejsca kultu. Toczyły się na ten temat dyskusje, odbywały spotkania organizowane przez metropolitę Atenagorasa. Ostatecznie hierarchia rzymskokatolicka zaproponowała prawosławnym najem kościoła w brukselskiej gminie Anderlecht. Metropolita, proboszcz oraz parafianie uczestniczyli zarówno w spotkaniach z biskupem, jak i z tamtejszą wspólnotą katolicką, która nie była w stanie utrzymać dużego kościoła. Do potrzeb kultu wystarczająca była przestrzeń małej kaplicy usytuowanej w pobliżu świątyni, którą zdecydowali się wynająć prawosławni. Przeprowadzka otworzyła nowe możliwości dla rozwoju parafii, przede wszystkim przywróciła regularność nabożeństw. Dlatego też pierwszy rok działalności parafii można zdecydowanie nazwać okresem budowania wspólnoty, zaś drugi rok i kolejne lata był to czas kształtowania wspólnoty świadomych wiernych.

W sprawach wiążących dla parafii decyzje podejmowane są przez ogół wiernych. Przykładem takiego działania jest referendum przeprowadzone w niedzielę Pięćdziesiątnicy w 2015 roku, kiedy zdecydowana większość parafian opowiedziała się za świętowaniem według kalendarza neojuliańskiego. Postanowienie zostało następnie zatwierdzone przez metropolitę Belgii Atenagorasa i wprowadzone w życie od nowego roku liturgicznego, a zatem od 1 września 2015 roku.

Parafia od początku swego istnienia kładła duży nacisk na współpracę z dziećmi i młodzieżą oraz z ich rodzicami. Młodzież uczestniczy w spotkaniach bractwa parafialnego, Bractwa Młodzieży Prawosławnej w Polsce oraz Organizacji Młodzieży Prawosławnej Beneluxu. Młode pokolenie brukselskich parafian uczestniczy we wspólnych wyjazdach, bierze udział w spotkaniach organizowanych przez parafię, udziela się w cerkwi śpiewając lub posługując w ołtarzu. Co roku organizowane jest bożonarodzeniowe spotkanie połączone ze wspólnym śpiewaniem kolęd. Parafia przygotowuje także wieczerzę wigilijną dla osób samotnych. Co ciekawe, w ostatnich latach na tę wieczerzę przychodzą całe rodziny, chcąc wspólnie spędzić czas. Na święto Wjazdu Chrystusa do Jerozolimy brukselska młodzież wykonuje palmy oraz prowadzi jarmark w dniu święta parafialnego, dochód z niego przeznaczony jest na działalność bractwa. Młodzież z tej parafii była najliczniejszą spośród grup zagranicznych, które wzięły udział w zorganizowanym w 2016 roku obozie prawosławnej Polonii, który odbył się w Supraślu. Od czasu erygowania parafii wierni odwiedzili wiele wspólnot Archidiecezji Belgii, zapoznając się z życiem religijnym oraz nawiązując nowe kontakty. Parafianie odbyli także pielgrzymki do monasteru w Asten w Holandii, do Ziemi Świętej, Grecji, Gruzji, Serbii, Kosowa i Metochii oraz Czarnogóry. Tradycją stały się letnie wyjazdy, polegające na połączeniu pielgrzymki z wakacyjnym wypoczynkiem.

Stanowią one dobrą okazję do integracji wiernych. Od trzech lat parafianie udają się również na pieszą pielgrzymkę z Siemiatycz do monasteru św. św. Marty i Marii na Górze Grabarka. Działalność zainauguowały dorosły i dziecięco-młodzieżowy chór. Ponadto parafia posiada drużynę piłkarską, a organizowane raz w tygodniu treningi to doskonała okazja do spędzenia wspólnego czasu. Raz w miesiącu odbywa się spotkanie małżeństw. Zasadniczym celem istnienia wszystkich tych grup jest budowanie międzyparafialnych relacji.

Znaczącą grupę brukselskiej wspólnoty stanowią małżeństwa mieszane. To dodatkowo podkreśla polski charakter parafii – zarówno w Polsce, jak i w Belgii wierni prawosławni są mniejszością, a małżeństwa mieszane stały się niemal normą. Duch otwartości i zrozumienia jest w parafii bardzo ważny. Rodziny wyznaniowo mieszane regularnie uczestniczą w nabożeństwach w cerkwi, podkreślając jako zaletę używany przez parafię kalendarz neojuliański, umożliwiający świętowanie we wspólnym terminie, ponadto ułatwiający pogodzenie obowiązków służbowych i szkolnych z praktykowaniem religii. Parafianie doceniają także w większości zrozumieli język nabożeństw. Parafia utrzymuje bardzo dobre kontakty z chrześcijanami innych wyznań i z instytucjami ekumenicznymi, zaś sami parafianie nie tylko uczestniczą, ale i biorą aktywny udział w organizacji tygodnia modlitw o jedność chrześcijan.

Aktualnie parafia jest na końcowym etapie procesu legalizacji w państwie. W momencie, w którym to nastąpi, zajdą kolejne zmiany, jednak nie będą miały one znaczącego wpływu na dotychczasowe działania pastoralne, a raczej będą dotyczyły zmiany systemu księgowego.

Zdaniem księdza Chada Hatfielda – rektora Prawosławnego Seminarium św. Włodzimierza, wielu chrześcijan w Stanach Zjednoczonych czuje sens i istotę misjologii, ale nie eklezjologii, innymi słowy, kochają Pana, ale nie ma to bezpośrednio związku z Kościołem. W prawosławiu natomiast, zdaniem ks. Hatfielda wierni często czują sens eklezjologii, ale nie misjologii. Jego zdaniem, nie należy bagatelizować ani eklezjologii, ani misjologii, lecz połączyć obie te dziedziny i wykorzystać wszystkie zasoby duchowe, intelektualne i materialne, jakie posiadamy, aby budować Ciało Chrystusa w ziemskiej rzeczywistości¹⁰. W Belgii, ścisła zależność Kościołów i państwa wymogła na grupach wyznaniowych większy udział osób świeckich w organizacji wspólnot religijnych. Świeccy nie są tylko „wypełniaczami” przestrzeni cerkwi, ale przede wszystkim jej członkami i animatorami działań parafialnych, tymi, którzy ją rozwijają. Zadaniem duchownych jest zaś ułatwienie osiągnięcia tego celu. Belgia jest mocno zsekularyzowanym krajem. W trosce o religijne wychowanie kolejnych pokoleń zarówno duchowni, jak i świeccy podwajają wysiłki, by wyposażyć dzieci i młodzież w wiedzę i doświadczenie wiary. Zadanie jest coraz trudniejsze, dlatego też warunkiem sukcesu zdaje się być poczucie odpowiedzialności za integrację wspólnoty i organiczna współpraca całego Kościoła.

10 Fr. Chad Hatfield, *Go forth, Modern and effective evangelism*, <www.ancientfaith.com/podcasts/goforth/fr_chad_hatfield> (20.09 2018).

SUMMARY

Rev. Paweł Cecha

The Role of the Laity in the Life of the Orthodox Church in Belgium, with Particular Emphasis on the Polish Speaking Orthodox Parish in Brussels

Keywords: Orthodoxy, parish, Polish diaspora, Belgium, laity

The Polish-speaking Orthodox Parish in Brussels inaugurated in 2015 belongs to the Ecumenical Patriarchate, but it remains in close relation with the Polish Autocephalous Orthodox Church. In Belgium, the dependence of the Churches and the state forced religious groups to have a greater share of lay people in the organization of religious communities. Caring for the religious education of successive generations, both clergy and laity, double efforts to equip children and young people with the religious knowledge and experience of faith. The article deals with the participation of lay people in the life of the whole Orthodox Church in Belgium, the participation of laity in the parish life in Belgium and the participation of lay people in the life of the Polish-speaking Orthodox Parish in Brussels.